

סטלין

ארבעים שנה חיה לה בתוך מערה דודתי המשוגעת רוחל'ה, קבורה עם עצמותיו של סטלין אהובה הגנוב ועם רגשי האשמה שלה כלפי לאה, אחותה.

המערה שהיתה במגרש הטרוש מאחורי בנין בית הספר היסודי בשכונה, שהוסב בינתיים לישיבה ותלמוד תורה, חתומה וסגורה היום בידי חרדים בשל היותה מערת קברים עתיקה. היא נתגלתה והוכרה ככזאת בעת שהונחו היסודות למבנה של מרפאה שהתעתדה להקים קופת החולים הכללית. בשל הצורך הדוחק בצעדי הבראה ולאור התחרדותה של השכונה מכרה קופת החולים את שלד המבנה לארגון רפואי חרדי אשר הקפיד לשמור על קדושתה של המערה ומנע מן הארכיאולוגים ומכל נציגי החוק והציבור למיניהם לחקור אותה; וכל עוד לא יבואו המשיח וגלגול המחילות, יישאר סודה חתום.

ביום שמתה רוחל'ה, מת גם הסטודנט. שמו האמיתי היה איתן פרילינגר. הוא היה סטודנט לספרות והתגורר בחדר האחורי בביתנו. איש גלמוד היה. אף אחד לא דיווח על היעלמו, ואף אחד לא חיפש אחריו. עד עצם היום הזה מתקבל בביתנו דואר עבורו מן האוניברסיטה.

הוא היה חטטן מאוס. לא לשם סקרנות ולא לשם עשיית רווחים. סתם חטטנות רכלנית. הוא עקב אחריי כאשר הבאתי לדודתי אוכל או בגדים, וכאשר התחמקתי משאלותיו הוא התייחס אלי כאל אויב מר שיש להדביר בכל מחיר. בעיניי הוא לא היה אלא סטודנט מזדמן שחשב לתומו כי עלה על עקבות אוצר. אילו היה חומרני היה אולי חושב על כמה לירות שהיה יכול לגרד מ"העולם הזה" או דומיו. רוחל'ה היתה סוד משפחתי שנשמר בקפידה משך שנים רבות, ובודאי לא עסקו של איזה סטודנט חצוף שנדמה לו שמכל העולם רק צדקתו עומדת וכל השאר אבק. לזכותו אפשר לומר כי

הוא ניחן בבינה רבה, אך בתקופה ההיא ובנסיבות ההן, גם אם הייתי מעריך במיוחד בינה ושאר תכונות נחשבות, לא יכולתי בשום פנים ואופן לחוש אליו כל רגש חיובי.

הוא ניסה בכל מיני דרכים מכוערות להוציא מפי פירורי סיפורים כדי להזין בהם את חטטנותו המורעבת לרכילויות משפחתיות ולסיפורי שערוריות. בתחילה הוא היה נוהג לרקוח מדמיונו מיני פיקנטריה צהובה בכישרון כזה שבאמת היה בו כדי להגיר ריר מפיו של כל שומע בכוח. כאילו בדרך אגב היה משתף אותי בסיפוריו ומחפש בפניי איזשהו ניד עפעף או פרפור לחי עצבני שיוכל לתלות עליו קצה חוט. יותר מאוחר הוא חדל לספר לי בגוף שלישי והיה פונה אליי במישרין: "אני חושב שאתה הלכת אתמול למקום שלא היית רוצה שמישהו ידע..." , לחש ועפעף כמו פרוצה מן הסרטים, "אני בטוח שאתה חפרת..." , אמר תוך ששלף פומית סיגריה דמיונית מזווית פיו, "אתה ודאי מפרנס בסתר ילד בלתי חוקי..." , תוך נענוע ירכיו באיטיות מצד אל צד, ועוד כהנה וכהנה. בהדרגה החלו סיפוריו להתקרב לאמת. הוא לא הסתפק בכך ששיתף אותי בתגליותיו, אלא גם יצר מהן סיפור מסתורין מבולבל והעלה אותו על הכתב ללא סיום ופרסם אותו ברבים בלי שטרח במיוחד לטשטש את שמות הגיבורים או את מקום ההתרחשות. את הסיפור המודפס גיליתי באקראי כאשר חיטטתי בדואר ישן שנשלח אליי. הוא פרסם את הסיפור בשם בדוי בחוברת שהוצאה לאור על ידי אגודת סטודנטים סופרים, תחת השם הבנאלי "סוד המערה". בסיפור הוא תאר אשה זקנה השומרת על עצמותיו של גבר אהוב שרצחה משום שלא יכלה לשאת את הפרידה ממנו. הסיום המתבקש, בו מפענח החוקר המשטרתי את תעלומת היעלמו של האהוב, בד בבד עם גילוי עצמותיו, לא נמצא. פרסום הסיפור הבלתי גמור שימש אותו כמעין ביטוח חיים, כאילו ידע שלא תהיה לו הזדמנות לסיימו. ואולי הוא פרסם אותו כביטוח חיים לא לעצמו אלא לסיפור, שלא ייוותר גלמוד וחסר סוף אלא יימצא לו מישהו, שהחטטנות בוערת בנשמתו לפחות כמוהו, שיחקור ויגלה ויכתוב לו את הסיום ובכך ישמר אותו לנצח. בערך כך אמנם קרה בסופו של דבר; אלא שאני הייתי כותב את הסיפור בלאו הכי, ולא מתוך איזשהו דחף שאינו בר כיבוש. כתיבתי את הסיפור באה מתוך רגש חובה בלי שום קשר אליו. פשוט, רציתי שאמי תדע את האמת בקשר לאהובה הגנוב. אלא שההזדמנות לכך חלפה. היא כבר לא תדע את האמת

באמצעותי, מן הסתם, ולא באמצעות שום כלי מעולמנו הגשמי. אבל כיון שאת הסוף כבר כתבתי, לא השלכתי אותו לפח. וכך אולי מוטב.

היתה תמימות בדרך בה שיתף אותי הסטודנט בגילוייו אך מאחורי התמימות הסתתרה מלכודת. לולא הכשילוהו החרדים היתה המלכודת צולחת בידו וסיפורו היה מסתיים באופן יותר קרוב לזה שאליו קיווה. לפעמים מבדחת אותי המחשבה שיום אחד, לאחר שיכלה שלטון החרדים מן העולם, יטעה איזה ארכיאולוג לחשוב שכבר בימי הבית השני חיו אנשים שהרכיבו משקפיים.

===

סטלין היה חלום. היה משגע. מטרף. בנות עמדו בתור על גג בית המעלות כדי לקפוץ משם בגללו. היה גבוה, רזה, בלונדי, אדיש. בליל תשוקה סוערת הוא אהב את אמי בצריף של הסייד בחצר האחורית של ביתנו, כשדודתי מציצה בעד סדק ונאנקת מקנאה. למחרת הוא נעלם לתמיד ואיתו נעלמה דודתי רוחל'ה שבועות רבים.

"לא!", אמרה אמי, "בשום פנים ואופן הוא לא יכול להיות אבא שלך. עיניו היו כחולות עמוקות כמו הים של חיפה שנשקף מהר הכרמל". הם נסעו בטרמפים וברכבת לתל אביב ולחיפה, לראש הניקרה ולביירות. עשו אהבה בחוף הים ובבית מלון. למחרת היום בו חזרו הוא נעלם לה, המנוול, ומעולם לא שב. היא מצאה ניחומים בזרועותיהם של הקצינים הבריטים במחנה שנלר: "אבא שלך היה ג'נטלמן. קצין. הוא לקח אותי לנשפים. הוא נהרג בפיצוץ במלון קינג דיויד. לא התאבלתי עליו. לא עליו התאבלתי".

כשנה לפני שנולדתי עברה דודתי רוחל'ה לגור במערה. זה לא היה מקובל, אבל השכנים התרגלו. באותה תקופה הסתובבו בירושלים משוגעים ססגוניים ומרתקים הרבה יותר מסתם איזו תמהונית שקטה ובלתי מזיקה אשר כל תכליתה היא להתרחק מחברת בני אדם. היה לה כסא שהציבה לפעמים בפתח המערה, צופה על השכונה הנבנית והולכת, על הילדים שגדלו ועל ילדיהם שגדלו גם הם. כשבנו את בית הספר כבר לא היה שם הכסא. פסולת בניין נערמה והלכה והסתירה את פתח המערה מכל

הכיוונים, ורוחל'ה חדלה לצאת החוצה. אני זוכר במעומעם, פעמים ספורות שבאה הביתה, התרחצה מעט, הסתרקה, צבעה את שפתיה בשפתון ישן מול הראי המתקלף. אני זוכר שראיתי אותה פעם רצה לכיוון המערה ומניסה בצרחות וחרחורים חבורת נערות שנקלעה לשם. זה היה בטרם מלאו לי חמש שנים. במסיבת יום ההולדת שלי היא לא השתתפה, ומעולם אחר כך לא פקדה את הבית. כשהבאנו לה אוכל היתה אמי מדברת אליה בלי לזכות בשום תגובה. "כזאתי היא, עצובה כזאת. אני אומרת לה דברים כדי שהיא לא תשתגע, לא בגלל זה שאני מרגישה צורך לדבר איתה או משהו כזה". אני מעולם לא דיברתי אליה. היא היתה מביטה בי באופן שונה משהיתה מביטה באמי. אותי היא שמחה לראות. את אמי, לא. היתה מסבה פניה מאיתנו שלא נראה אותם בעת שהיתה אוכלת.

אחרי שנסתיימה בניית בית הספר היה המגרש הטרוש מוקף גדרות מכל עבריו ומלא זהמה, והגישה אל המערה היתה קשה. בני אדם חדלו לעבור שם, לא במקרה ולא שלא במקרה, אך היא הקפידה לא לעזוב את המערה. עם השנים היא התמקמה יותר ויותר עמוק, מקשה עליי להביא לה צידה או לשמור איתה על קשר עין. מדי פעם הייתי מביא אתי את חפירה כדי לפלס לי מחדש דרך אליה. היכן ומתי עשתה את צרכיה, תעלומה היא בעיניי. פעם החלפתי מנעול בדלת הכניסה הביתה ומתוך נימוס הבאתי לה עותק של המפתח החדש, אך היא מעולם לא עשתה בו שימוש.

בעלה השלישי של אמי לקח אותה לנהל את המפעל שלו בפילדלפיה. היא נהגה לבוא ארצה פעם בשנתיים - שלוש, להצטרף אליי בביקורי אצל רוחל'ה במערה, לפטפט את פטפוטיה הרגילים. רוחל'ה היתה אוטמת את אוזניה בשתי אצבעות גרומות. אחרי שנישאה ברביעית, חדלה אמי לבוא.

===

לא צריך להיות ניחן בחוש בלשי מפותח כדי להבין שאם סל האוכל חוזר מלא כלעומת שיצא, אין בו צורך יותר. רק כשהבין שרוחל'ה מתה, אזר הסטודנט אומץ להיכנס למערה. ודאי מתוך סקרנות חטטנית לראות גוויה או, אם יתמזל מזלו, שתיים. הוא היה

פחדן מכדי להתעמת עם מבטה הדועך כשעוד היתה בין החיים, חטטן נאלח שלא מוכן שיחטטו אצלו. אני באתי מאחוריו עם את החפירה, והוא לא יצא משם עוד.

מודעת אבל בכתב ידי בדיו וסרגל, שהדבקתי על תריס החלון הפונה אל הרחוב, הביאה ביום השביעי אל בית הקברות די שכנים להשלמת מנין. אני אמרתי קדיש, בהיותי שאר בשרה היחיד הנוכח. מן הכיתוב הצדקני על המצבה לא ניתן לגלות דבר וחצי דבר על אופי חייה בארבעים שנותיה האחרונות. אמי שלחה מאמריקה גלוית דאר צבעונית.

לכתיבת סוף הסיפור הקדשתי שבע שורות על דף משבצות שהנחתי כמו סימניה בהמשך לסיפורו של הסטודנט בין דפיו של כתב העת הספרותי, בתקווה שכשתבוא אמי לביקור, היא תקרא אותו. אולי זו סתם עצלות פלגיאטית מצדי לקחת סיפור שכבר נכתב ורק להוסיף לו סיום; ואולי נטילת סיפורו היא דרכי לחלוק כבוד למי שחירף נפשו לחדור לנבכי סודותיה האפלים של משפחתי. גם לא טרחתי להגיה את גיבובי השטויות שלו, כי ממילא עבור מי שלא היה מעורב בענייני המשפחה אין זה משנה אם האמת התרחשה דווקא כך ולא אחרת; ואמי, מאידך, אילו היתה קוראת לא היתה נזקקת לשום סיוע והיתה מזהה מיד את כל הדמויות המקוריות ומבחינה בהן מבעד לקרעי העלילה המבולבלת גם בזכות כל השמות הבדויים כביכול. אני מאמין שהיא היתה שמחה לגלות שאחותה לא זכתה אלא לכל היותר בעצמות יבשות; אלא שלאחר מות אחותה היא מעולם לא טרחה לבוא.

המערה זכתה לעיצוב מחודש, בסגנון המיוחד שנותנים החרדים למערות כאלה. כל המגרש מסביבה חפור לעומק ארבעה או חמישה מטרים, מכוסה שכבה עדינה של חצץ, מותיר רק את האזור המצומצם של המערה מצופה בטון ובולט לגובה כפטריה. החרדים גם מצאו לנכון לחתוך את המערה לשני חלקים שמרחק שלושה מטרים מפריד ביניהם. שתי פטריות.